

РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ МОВИ

Зоряна Куньч

ORCID: orcid.org/0000-0002-8924-7274

DOI 10.31558/1815-3070.2020.40.1.1

УДК 81'342" XIX"

ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ НОРМ ПОЗИЦІЙНОГО ЧЕРГУВАННЯ У//В У НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 60-Х РОКІВ ХХ СТ.

На матеріалі навчальних посібників 60-х років ХХ ст., виданих у двох авторитетних видавництвах («Радянська школа» і «Наукова думка»), досліджено особливості позиційного чергування у//в як одного з важливих засобів досягнення милозвучності української мови. Методом суцільної вибірки виокремлено 815 позицій чергування у//в (евфонем). Нормативними з погляду сучасного українського правопису є лише 69,6 % від усіх опрацьованих випадків, а 30,4 % евфонем не відповідають нормам чинного правопису. На основі аналізу різних типів помилкових моделей у їх зіставленні з нормативними окреслено основні підстави для недотримання правил позиційного чергування у//в з проєкцією на сучасну нормативність. Це дало змогу підтвердити незаперечність постулату щодо уникнення збігів голосних та виявити надмірний формалізм у правилах щодо збігів приголосних.

Ключові слова: українська мова, милозвучність, нормативність, засоби милозвучності української мови, позиційне чергування у//в.

Сучасна мовна практика часто-густо демонструє порушення вимог чинного «Українського правопису» щодо досягнення евфонії (милозвучності) через позиційне чергування у//в. Правила, закладені в найважливішому правописному документі («Ukrayins'kuu pravopys» 2019), почасти не задовольняють ні мовців, ні авторів науково-публіцистичних або художніх текстів, адже формальне дотримання всіх норм позиційного чергування не завжди відповідає індивідуальному емоційно-естетичному сприйманню милозвучності. Іноді правила позиційного чергування у//в «виглядають спрощеними й механічними» (Nakonechna, Mentyns'ka 21).

Визначний український мовознавець Юрій Шерех (Шевельов) зазначав: «В правописі [виділення наше – З.К.: не У правописі!] не мусять відбиватися всі звукові варіанти вимови, але речі, що мають істотне значення для системи мови, мусять знаходити своє відзеркалення» (Sherekh 396). Показово, що нормалізаційні праці щодо функціонування української літературної мови початку й середини ХХ ст. описували правила позиційного чергування у//в досить загальною (Synyavs'kuu; Kurylo; Sherekh). Вважаємо це виправданим, адже для досягнення милозвучності важливе значення мають і такі важливі ортоепічні якості, як темп мовлення, інтонація конкретної фрази, фонетичне оточення (артикуляційна характеристика голосних та приголосних звуків), вузьке та широке евфонічні поля тощо. «Український правопис» 1946 р. у правилах позиційного чергування вживає некатегоричні формулювання з ремарками «звичайно», «як правило», «залежно від швидшого або повільнішого темпу мови. а також від

ритму її», «здебільшого», «найчастіше» і наводить цілком слушні, на нашу думку, ілюстрації подвійної норми («Ukrayins'kuu pravopys» 1946 : 15). Такі ж формулювання використано і в «Правописі» 1960 р. («Ukrayins'kuu pravopys» 1960 : 18).

Проте під час нормалізаційних процесів кінця 80-х – початку 90-х років минулого століття правила позиційного чергування у//в набувають цілком категоричного вигляду, а правопис 2019 року лише коротко в примітці зауважує: «Трапляються відхилення від цих правил уживання у, в, що спричинено вимогами ритмомелодики або мовними вподобаннями автора» («Ukrayins'kuu pravopys» 2019 : 18).

Постає актуальне питання: чи формалізація такого явища, як милозвучність, має достатні підстави для свого подальшого утвердження. З'ясувати це складне й дискусійне питання допоможуть наукові й навчально-методичні праці минулих періодів, які можна вважати найбільш відповідними до правописних вимог, тим більше, що над їхнім виданням, крім авторів, працювали й редактори, чиє завдання – виправити текст відповідно до чинних норм.

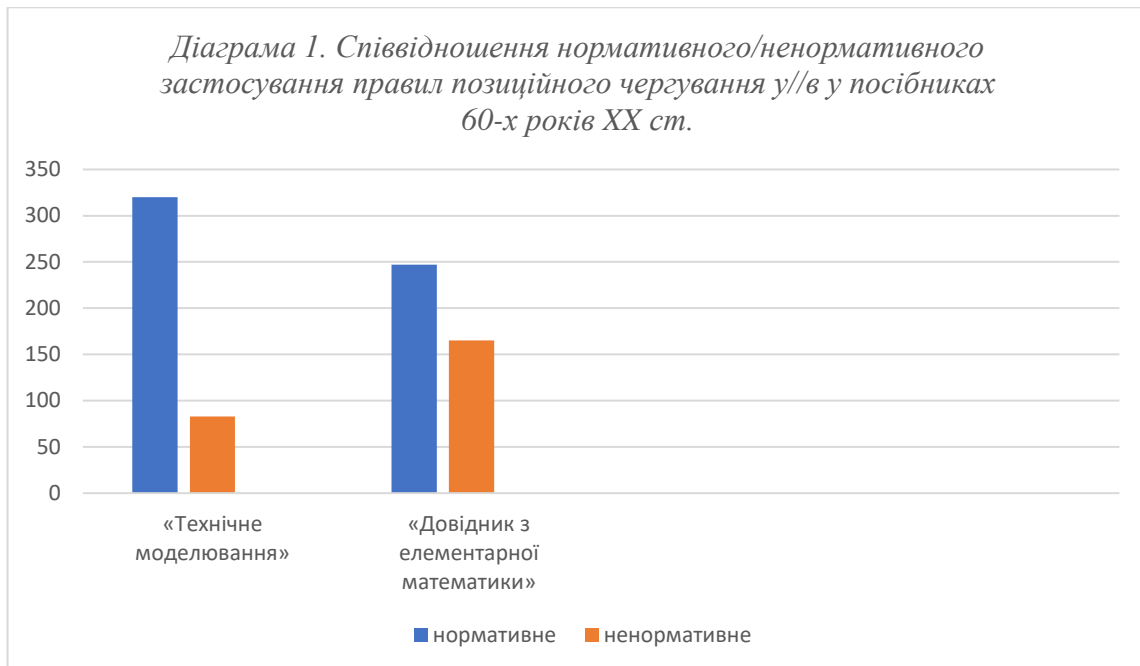
Мета дослідження – виявити міру дотримання сучасних норм позиційного чергування у//в у навчальній літературі 60-х років ХХ ст. Задля досягнення означеної мети передбачено розв'язати такі **завдання**: 1) провести суцільну вибірку для виявлення всіх наявних позицій чергування у//в на перших 100-120 сторінках навчальних видань та оцінити їхню нормативність; 2) систематизувати дібраний матеріал за якісними показниками; 3) для випадків ненормативного вжитку простежити можливі тенденції, що спричинили такі порушення; 4) з'ясувати роль суб'єктивних чинників у процесі вибору голосного чи приголосного за певних позиційних умов.

Особливості позиційного чергування у//в розглянемо на матеріалі двох посібників, виданих у 60-х роках минулого століття у двох різних, але однаково авторитетних видавництвах: «Хархун М. Л., Чалевський Д. Є. Технічне моделювання. Київ: Радянська школа, 1969. 287 с.» та «Довідник з елементарної математики. Геометрія, тригонометрія, векторна алгебра / під ред. члена-кор. АН УРСР П. Ф. Фільчанова. Київ: Наукова думка, 1967. 439 с.». Методом суцільної вибірки виокремлено 815 прикладів вживання прийменників-префіксів у/в (евфонем):

- із посібника «Хархун М. Л., Чалевський Д. Є. Технічне моделювання» (надалі «Моделювання») взято 403 приклади вживання прийменників-префіксів у/в на перших 120 сторінок посібника. З них виявилось відповідними до чинних правописних норм 320 (79,4 %), а утворених з порушенням нормативності – 83, тобто 20,6 %;

- із посібника «Довідник з елементарної математики. Геометрія, тригонометрія, векторна алгебра» (надалі – «Довідник») виписано 412 прикладів вживання прийменників-префіксів у/в, вжитих на перших 100 сторінках посібника. З них виявилось відповідними до чинних правописних норм 247 (59,9 %), а утворених з порушенням нормативності – 165, тобто 40,1 %.

Застосовано спосіб суцільної вибірки, оскільки він дає підстави констатувати наявність певної тенденції, притаманної для конкретного видання. Загалом кількісні показники нормативного/ненормативного застосування правил позиційного чергування у//в відображено в діаграмі 1.

Перше, що впадає у вічі, – це суттєва кількісна перевага порушень нормативності у «Довідникові», порівняно з посібником «Моделювання»: 40,1 % проти 20,6 %. Крім того, «Довідник» має досить невелику різницю між загальною кількістю нормативних і ненормативних форм. Такий кількісний парадокс спробуємо пояснити в процесі докладного розгляду конкретних порушень правил позиційного чергування у//в.

Для детального аналізу наявних у вибірці помилкових моделей у зіставленні з нормативними виокремлюємо вслід за (Kun'ch «Tendentsiyi vnormuvannya pravyl») 6 моделей:

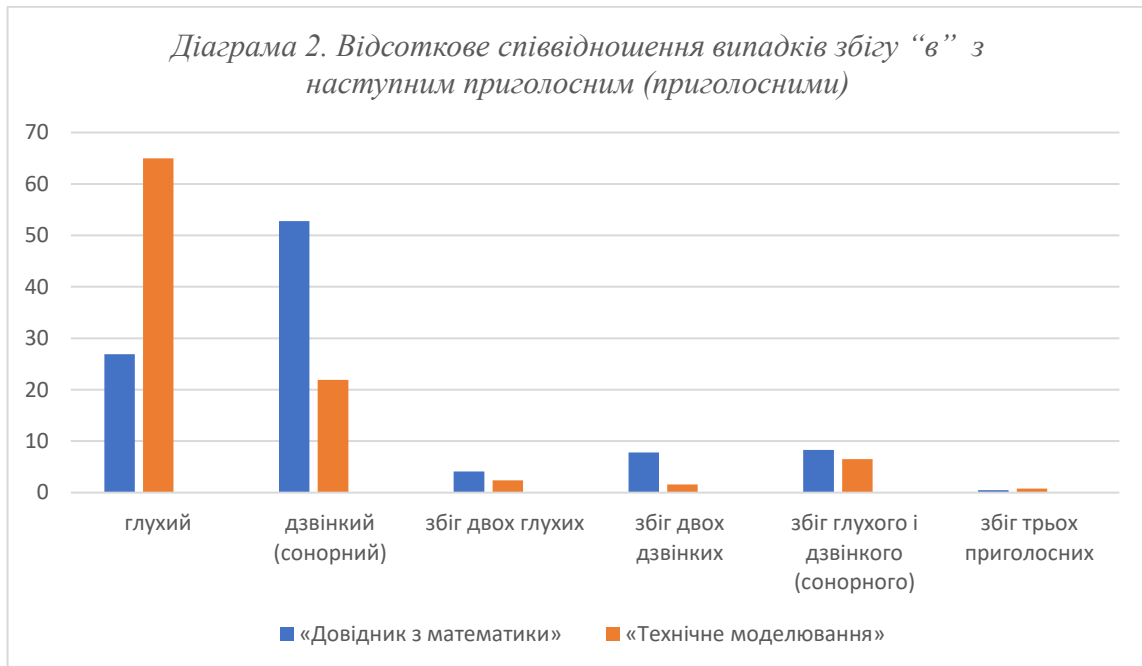
Перша модель – “у” в позиції збігу голосних. В аналізованих посібниках не виявлено жодного випадку вживання прийменника-префікса “у” в позиції між двома голосними. Беручи до уваги констатацію аналогічної ситуації в праці «Підручник хемії» Б. Павлова і В. Семенченка, виданої 1937 року (Kun'ch «Tendentsiyi vnormuvannya pravyl» 78), можемо підтвердити незаперечність постулату, що задля досягнення милозвучності української мови збігу голосних послідовно уникають.

Нормативне ж вживання “в” у позиції між двома приголосними становить сумарно у двох аналізованих посібниках майже 4 %, хоча це не дуже поширена мовна модель: *увійшли в один з них* (ТМ 106), *дротини в отвір* (ТМ 105), *перпендикулярно в отвір* (ТМ 49), *вмикати в електричну мережу* (ТМ 40), *спрямованими в один бік* (ТМ 22), *його в основному* (ТМ 7), *перетинаються в точці* (DEM 52), *перетинаються в одній точці* (DEM 43, 44, 46, 48), *сформульованого в умові* (DEM 32), *змінювати в одному* (DEM 17) і т. ін.

Друга модель – “у” в позиції після голосного перед приголосним. Аналізовані посібники демонструють різну динаміку використання цієї моделі: якщо «Моделювання» містить лише 4 випадки такого порушення нормативності (ТМ 4, 33, 105, 119), то в «Довіднику» зафіксовано 30 таких моделей: *обчислення у цьому напрямі* (DEM 99), *вписати у коло* (DEM 98), *дотичні у точках* (DEM 96, 97), *паралелограма у точці* (DEM 68), *якщо у них* (DEM 50), *тому у прямокутному трикутнику* (DEM 49), *Підставимо у перше рівняння* (DEM 46) і т. ін. Варто наголосити, що майже 87 % всіх виявлених прикладів такого ненормативного вживання засвідчують наявність інтонаційної павзи перед “у”: *Велике захоплення / у дітей* (ТМ 119), *збудити / у дітей* (ТМ 4), *шипамі / у гніздах* (ТМ 105), *знаходиться / у зовнішній області* (DEM 27), *з вершинами / у точках* (DEM 49), *Число k / у разі* (DEM 56) тощо. Проте виявлено і кілька випадків відсутності павзи, складність вимови, проте, нівелюють якісні характеристики сусідніх голосних: у кількох випадках спостерігаємо сусідство у–у (*зверху ударяють* (ТМ 33), *тому у прямокутному трикутнику* (DEM 49)) або о–у (*до усіх сторін* (DEM 35), *якщо у них* (DEM 50), *вписаного у трикутник* (DEM 54)), де вимову спрощує ідентичність чи наближеність артикуляції (за рядом, лабіалізацією, підняттям). Крім того, перед наступним приголосним “у” стає нескладовим, що також сприяє евфонії, як у таких прикладах: *а у такому разі* (DEM 80), *дотичні у точках* (DEM 96, 97) тощо.

Безумовно, нормативне вживання “в” у позиції після голосного перед приголосним (крім *в, ф, св, дв, зв* тощо) є найчастотнішим з усіх виявлених евфонем – у двох аналізованих посібниках 60-х років виявлено загалом 316 прикладів, що складає 38,8 % нашої вибірки: *подані в книжці* (ТМ 4), *успіху в технічній творчості* (ТМ 4), *витягується в різні боки* (ТМ 6), *розміщені вздовж* (ТМ 10), *отвори в металі* (ТМ 13), *поволі вливаємо* (ТМ 14), *вбирає в себе* (ТМ 15), *спрямовані в бік ручки* (ТМ 22), *рубати вздовж* (ТМ 29), *додержувати встановлених правил* (ТМ 36), *працювати в школі* (ТМ 42), *цвяхи в різних площинах* (ТМ 44), *спаявати впритул* (ТМ 46), *приводиться в рух* (ТМ 52), *вирізи в точках* (ТМ 64), *увійшли в прорізи* (ТМ 74), *вільно в них рухалися* (ТМ 105), *точності в роботі* (ТМ 113), *посунуться вгору* (ТМ 114), *переростає в бажання* (ТМ 119), *відігнути вправо* (ТМ 120); *періоду в розвитку* (DEM 11), *вивчення в середній школі* (DEM 12), *тільки в певному напрямку* (DEM 13), *відкладаємо в будь-яку сторону* (DEM 16), *довжині всього* (DEM 19), *полягає в тому* (DEM 20), *вписуються в прямокутник* (DEM 20), *діляться в точці* (DEM 26), *для всіх сторін* (DEM 48), *знайти всі* (DEM 56), *саме в точці* (DEM 80), *перетину в точці* (DEM 84), *Проводимо в точку* (DEM 89), *взяту всередині* (DEM 90), *а в такому разі* (DEM 98) тощо.

Якщо проаналізувати ці приклади з приводу фонетичного оточення, тобто якості наступних приголосних, то картина виходить досить розмаїта, як це відображено в діаграмі 2.

Різну кількість збігів “в” з приголосним залежно від якості цього приголосного чи приголосних, наявну у двох аналізованих посібниках (збігів “в” з наступним глухим у «Моделюванні» 26,9 %, а в «Довіднику» – 65 % і, навпаки, збігів “в” з наступним дзвінким (сонорним) у «Моделюванні» 52,8 %, а в «Довіднику» – 21,9 %), зумовлено, на наш погляд, їхніми змістовими особливостями, адже в «Довідникові» час до часу повторюються ті самі словосполучки (*в точці, в трикутнику, в такому разі, в паралелограмі* і т. ін.). Загалом же можна констатувати чіткість позиції щодо потреби вживати “в” після голосного перед приголосним, крім складних для вимови збігів з наступними *в, ф, св, дв, зв* тощо. Розумінню фонетичних передумов для утворення цієї норми, гадаємо, сприяла вдало й просто сформульована 1959 р думка неперевершеного дослідника української ортоєпії Ю. Шевельова: «Якщо попереднє слово кінчається на голосний, а далі йде *в* або *й*, то ці звуки, прилягаючи до попереднього голосного, творять з ним дифтонг, напр., *пішла в їдальню, вирішили йти* вимовляються з дифтонгом *ау, пішлауїдальню, вирішилийти*. Але і тоді, коли там мало б бути не *в* або *й*, а відповідно *у* або *і*, то ці голосні нормально теж скорочуються і теж утворюють дифтонг з попереднім голосним, напр., *устеляти*, – але *почали встеляти* (= *почалиуствеляти* з межами складів *по-ча-лиу-сте-ля-ти*)» (Sherekh 390).

Обидва посібники демонструють нам також стійку позицію щодо нормативного вживання “в” у позиції після приголосного перед голосним: виявлено 16 таких випадків, проте не знайшлося жодного прикладу порушення цієї норми. Наведемо кілька прикладів: *відігнїть в один бік* (ТМ 106), *закріпїть в отворі* (ТМ 105), *встромїть в отвір* (ТМ 87), *рухають в обидві сторони* (ТМ 28), *застосовують в електротехніці* (ТМ 12); *розміщених в одній площині* (DEM 13), *використовувалось в архітектурі* (DEM 20), *лежить в основі* (DEM 24). Це знову

підтверджує тезу про те, що «збігу голосних наша мова майже не знає і при зустрічі їх у сусідніх словах старанно уникає» (Synyavs'kyu 27).

Третя модель – “в” у позиції після голосного перед приголосними, що становлять немилозвучне поєднання (в, ф, св, дв, зв). Цю модель вважаємо дуже показовою для нашого дослідження, оскільки щодо неї лише в 90-х роках з’явилися чітко формалізовані правила. В українському правописі 1993 р., зокрема, зазначено: «після голосного перед більшістю приголосних (крім в, ф, льв, св, хв і под.)» вживаємо “в”, а «незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними в, ф, а також сполученнями літер льв, св, тв, хв і под.» та «після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним», вживаємо прийменник-префікс “у” («Ukrayins'kyu pravopys» 1993: 17–18). Аналізовані посібники 60-х демонструють 8 випадків недотримання цієї норми в середині речення: *полягає в фарбуванні* (ТМ 42), *Коли в зварений клей* (ТМ 15), *техніки в своїй конструкторській діяльності* (ТМ 11), *трапеції вдвічі* (DEM 78), *KLN в свою чергу* (DEM 32), *Якщо в двох* (DEM 23), *перетинатися в двох точках* (DEM 14), *школи в своїй основі* (DEM 12). Також можемо спостерегти 4 випадки таких збігів на початку фрази: *, в зв’язку з цим* (DEM 12), *В зв’язку з тим* (DEM 20), *В формулюваннях* (DEM 26), *, введені позначення* (DEM 62). Складність вимови тут повністю усуває вимова “у” нескладового.

Більш ніж удвічі частотнішими є випадки вживання “у” перед в, св, ф, тв, дв тощо після голосного, що відповідає сучасній нормі. Загалом це 29 прикладів: *сформулювати у вигляді* (DEM 25), *поставити у відповідність* (DEM 33), *коли у двох* (DEM 63), *коло у відношенні* (DEM 95); *живемо у вік* (ТМ 3), *метали у вигляді* (ТМ 12), *забиваємо у фанеру* (ТМ 25), *розчиняються у воді* (ТМ 42), *прутка у формі* (ТМ 48), *простою у виготовленні* (ТМ 74), *була у вертикальному положенні* (ТМ 114).

Четверта модель – “в” у позиції між двома приголосними. Нагромадження приголосних українській мові не властиве, про це ще 1931 р. писав О. Синявський: «групи приголосних же хоч і звичайніші в нашій мові, та все ж супроти інших мов цих груп у ній менше, і деяких вона зовсім не знає та й взагалі не любить великих груп з трьох, чотирьох приголосних, надто ще й важких до вимови» (Synyavs'kyu 27). Та наша вибірка фіксує загалом 79 випадків вживання “в” між двома приголосними: 52 у «Довідникові» і 27 у «Моделюванні», що складає 9,7 % всієї вибірки. Згрупуємо приклади з огляду на консонантне оточення:

глухий приголосний – дзвінкий (сонорний) приголосний: *лежить в його площині* (DEM 82), *вписаних в нього* (DEM 59), *Лежать в деякій* (DEM 22); *встають в ряд* (ТМ 120), *смикніть вниз* (ТМ 114), *затискують в лещатах* (ТМ 39), *беруть в ліву руку* (ТМ 36);

глухий приголосний – глухий приголосний: *містить в собі* (DEM 12), *лежить всередині* (DEM 19), *складають в сумі* (DEM 31), *лежить в тій самій площині* (DEM 33), *бісектрис всіх кутів* (DEM 35), *замкнених всередині* (DEM 54), *Як всередині* (DEM 56), *лежить всередині* (DEM 94); *різець в колодці* (ТМ 29);

глухий приголосний – збіг приголосних, з яких перший глухий, другий – дзвінкий (сонорний): *Лежить в крайньому разі (DEM 22), лежать в трикутнику (DEM 43), Існують в крайньому разі (DEM 22);*

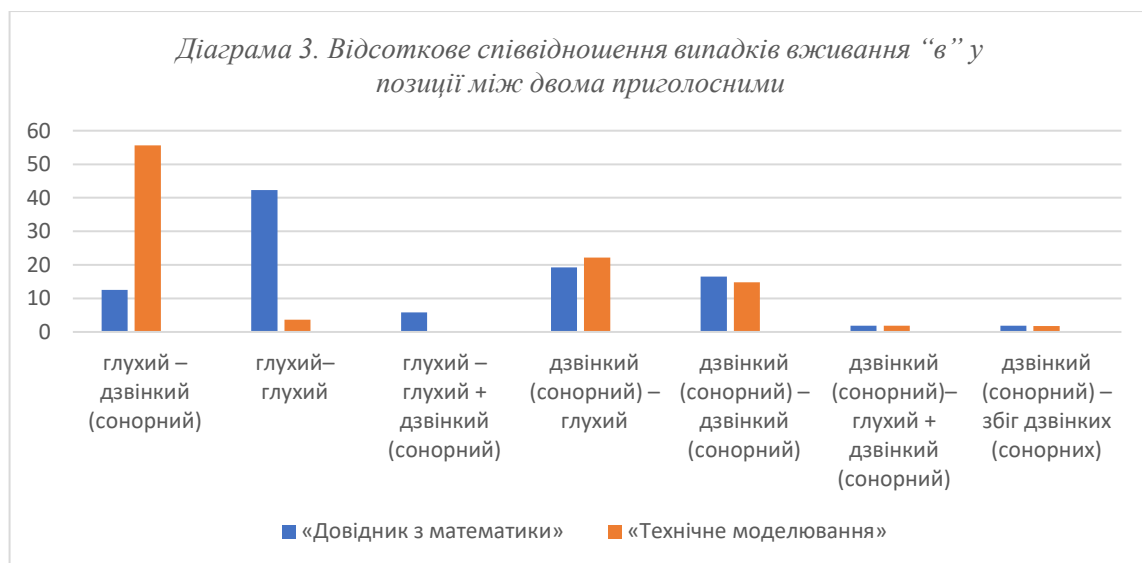
дзвінкий (сонорний) приголосний – глухий приголосний: *який в сумі (DEM 15), Сума довжин всіх сторін (DEM 34), під прямим кутом в точці (DEM 79), проведений в точку (DEM 88); екскурсій в колгоспи (ТМ 3), Потім в цей розчин (ТМ 14), на папір всі деталі (ТМ 52);*

дзвінкий (сонорний) приголосний – дзвінкий (сонорний) приголосний: *рівнянь в деякій (DEM 12), одержаний в результаті (DEM 16), скільки разів в ньому (DEM 18), зовнішнім чином в даному (DEM 20), букв в ньому (DEM 100); папір вбирає (ТМ 6), деталь в руках (ТМ 13), наприклад в рухомих іграшках (ТМ 41);*

дзвінкий (сонорний) приголосний – збіг приголосних, з яких перший глухий, другий – дзвінкий (сонорний): *Зовнівписаним в трикутник (DEM 44); вставлений в проріз (ТМ 52);*

дзвінкий (сонорний) приголосний – збіг дзвінких (сонорних) приголосних: *вимірювання кутів в градусній системі (DEM 28), проводять ним вздовж скосу (ТМ 19);*

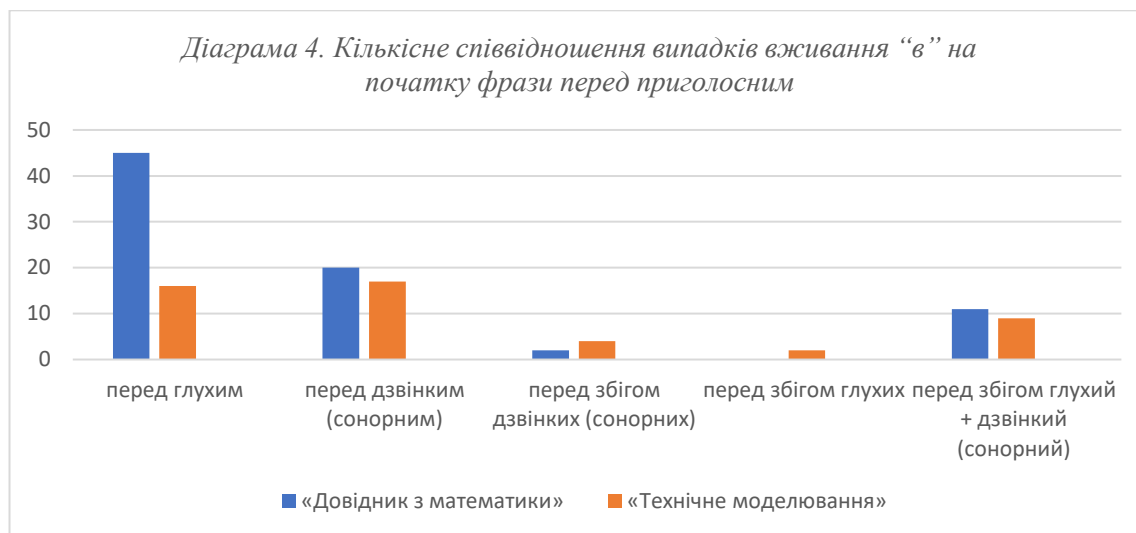
Загальну ситуацію відображено в діаграмі 3.

Звернімо увагу, що аналізовані посібники демонструють слушність формулювань правопису 1946 і 1960 років, котрі надавали змогу застосувати суб'єктивний підхід до евфонійного оформлення тексту, зважаючи на специфіку інтонування конкретної фрази. Адже формально складні для вимови нагромадження приголосних у наведених вище прикладах легко усуваються наявністю фразового членування речення. Гадаємо, на підставі цього можна пересвідчитись, що «питання збігу “в” з приголосними лежить радше у візуальній, графічній площині» (Nakonechna, Mentyns'ka 24).

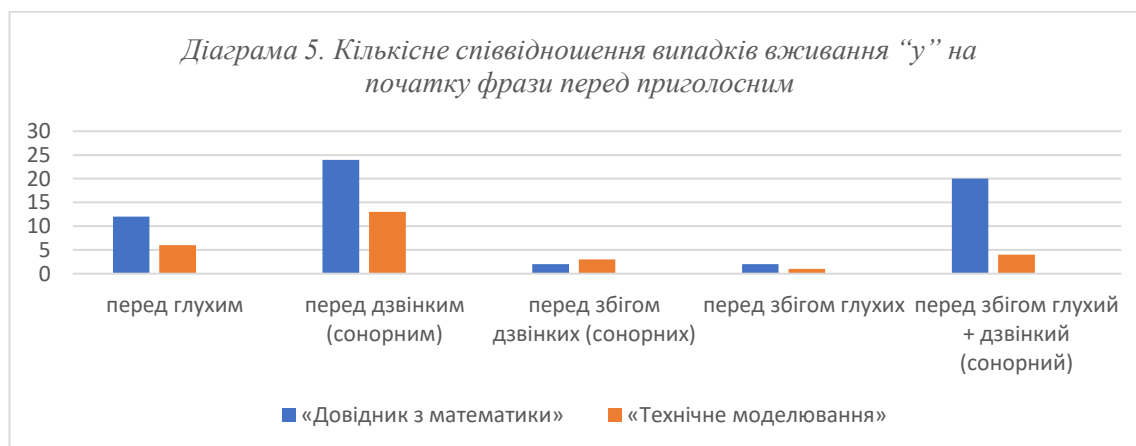
П'ята модель – “в” на початку речення чи фрази (після розділового знака) перед наступним приголосним. Ця модель є найчисленнішою серед усіх випадків порушення нині чинних норм позиційного чергування прийменників-

префіксів у/в. Виявлено 78 прикладів у «Довіднику» і 48 – у «Моделюванні», що загалом становить 50,8 % від усіх виявлених порушень. Спостерігаємо наявність “в” на початку речення чи після розділового знака перед глухим приголосним (48,3 %), перед дзвінким (сонорним) приголосним (29,4 %), перед збігом дзвінких (сонорних) (4,8 %), перед збігом глухих (1,6 %), перед збігом глухого і дзвінкого (сонорного) (15,9 %), що відображено в діаграмі 4.

Подібну тенденцію відзначено й під час аналізу праці “Підручник хемії” Б. Павлова і В. Семенченка (1937 р.) (Kun'ch «Tendentsiyi vnormuvannya pravyl»): переважання “в” перед глухим приголосним, численні випадки збігу “в” з наступними двома приголосними тощо. Пояснити це можна вокалізацією приголосного “в” після павзи перед приголосним, що цілковито усуває немілозвучність позиції.

Натомість нормативне “у” на початку речення чи фрази (після розділового знака) перед приголосним засвідчено 87 разів, що кількісно не дуже й переважає ненормативне “в”. Виявлено “у” на початку речення чи після розділового знака перед глухим приголосним (20,7 %), перед дзвінким (сонорним) приголосним (42,5 %), перед збігом дзвінких (сонорних) (5,7 %), перед збігом глухих (3,4 %), перед збігом глухого і дзвінкого (сонорного) (27,6 %), як це відображено в діаграмі 5.

Навіть візуальне порівняння двох останніх діаграм демонструє незаперечну можливість вживати на початку фрази перед наступним приголосним (приголосними) прийменник-префікс “в” або “у” залежно від інтонації мовлення чи впадобань автора, адже, як ми вже зазначали, так чи так вимовляється однаково – “у” нескладове.

Спираючись на власне мовне чуття, що схиляє нас вживати “в” на початку підрядної частини в складному реченні перед наступним “я” (це типова ситуація написання апострофа в середині слова: *в’язати, полив’яний*), ми вирішили з’ясувати, як цю позицію відображають аналізовані посібники. Виявляється, в «Моделюванні» прийменник “в” у цій позиції використано 5 разів: , *в якому напрямку* (ТМ 6), , *в яких* (ТМ 19), , *в яких* (ТМ 33), , *в якій* (ТМ 88), , *в її побут* (ТМ 3), а “у” не використано жодного (!) разу; у «Довідникові» кількість прикладів для обох прийменників однакова 6:6: “в” (DEM 12, 13, 14, 24, 33, 79) і “у” (DEM 27, 27, 75, 75, 89, 98). Тож маємо констатувати, що індивідуальне емоційно-естетичне сприймання милозвучності також може стати підставою для вибору прийменника-префікса “у” чи “в”.

Шоста модель – “у” на початку речення чи фрази (після розділового знака) перед наступним голосним. У «Довіднику» не виявлено жодного прикладу вживання “у” на початку фрази перед голосним, а в «Моделюванні» знайшовся лише один: *У одну з деталей* (ТМ 113), де, безумовно, звук “у” стає нескладовим. Проте один приклад збігу голосних із 815 можна вважати й за недогляд редактора. Натомість “в” на початку фрази перед голосним вжито 11 разів (8 – в «Моделюванні» і 3 – в «Довідникові»): *В одному крузі* (DEM 85), *В опуклому* (DEM 58), *В усякому трикутнику* (DEM 47); *В отвір* (ТМ 87), *В окремих випадках* (ТМ 48), *В інших випадках* (ТМ 46), *В емальованому кухлику* (ТМ 13) і т. ін. Аналіз шостої моделі ще раз підтверджує, що уникнення збігів голосних має яскраво виражену тенденцію до стабільності. Її утвердженню сприяє також закон мовної економії, позаяк «надмірне використання прийменника-префікса у порушує правило мовної економії та призводить до перевантаження вислову зайвими складами, адже кожний голосний – це новий склад» (Kun'ch «Evolyuetsiya pravyl»152).

Отже, опрацювавши 815 прикладів вживання прийменників-префіксів у/в (евфонем) у навчальних посібниках 60-х років ХХ ст., ми виявили, що нормативними з погляду сучасного українського правопису є лише 69,6 % від усіх опрацьованих випадків, і, відповідно, 30,4 % евфонем вжито з порушенням сучасної строго визначеної нормативності. Такий великий відсоток помилкових моделей змушує замислитись щодо того, чи достатньо виваженими й продуманими є чинні норми позиційних чергувань голосних і приголосних звуків.

Вважаємо незаперечною норму щодо недопущення збігів голосних, проте її варто формулювати із застереженням «зазвичай», як це демонструє правопис 1946 року.

Збіги приголосних – це, безумовно, одна з ознак немілозвучності мови, проте особливості артикуляції “в” та “у” (позиційна вимова “у” нескладового) дають підстави не вимагати категорично від мовців вживання саме голосного чи

приголосного: на вибір повинно впливати не тільки звукове оточення, а й мелодика фрази, інтонація, вподобання самого мовця.

Перспективою подальших досліджень цієї теми вважаємо аналіз наукової літератури (статей, монографій) щодо дотримання правил позиційного чергування у//в.

Література

1. Куньч З. Й. Еволюція правил позиційного чергування голосних і приголосних від «Норм» О. Синявського донині. Український смисл: науковий збірник. Дніпро: Ліра, 2019. С. 148–157.
2. Куньч З. Й. Тенденції в нормування правил позиційного чергування у/в на початку XX століття. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2020. Вип. 72. С. 76–86. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10856>.
3. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 303 с.
4. Наконечна Г., Ментинська І. Категорія милозвучності як культуромовний конструкт. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 27. Том 4, 2020. С. 20–25.
5. Синявський О. Норми української літературної мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 368 с. (Репринт з видання 1931 р.).
6. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен: Вид-во «Молоде життя». 1951. 402 с. (Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Бібліотека українознавства. Ч. 3).
7. Український правопис. Київ: Українське державне видавництво, 1946. 179 с.
8. Український правопис. 2-ге вид. випр. й доп. Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. 189 с.
9. Український правопис. 3-тє вид. випр. й доп. Київ: Наукова думка, 1990. 240 с.
10. Український правопис. 4-тє вид. випр. й доп. Київ: Наукова думка, 1993. 240 с.
11. Український правопис. Національна академія наук України, Інститут мовознавства ім. О. Потебні, Інститут української мови. Київ: Наукова думка, 2019. 391 с.

Список джерел

1. ДЕМ: Довідник з елементарної математики. Геометрія, тригонометрія, векторна алгебра / під ред. члена-кор. АН УРСР П. Ф. Фільчанова. Київ: Наукова думка, 1967. 439 с.
2. ТМ: Хархун М. Л., Чалевський Д. Є. Технічне моделювання. Київ: Радянська школа, 1969. 287 с.

References

1. Kun'ch, Z. Y. Evolyutsiya pravyl pozysynohoho chervuvannya holosnykh i pryholosnykh vid «Norm» O. Synyavs'koho donyni (The evolution of the rules of positional alternation of vowels and consonants from “Norms” by O. Sinyavsky to this day). Ukrayins'kyu smysl (Ukrainian sense): naukovyy zbirnyk. Dnipro: Lira, 2019. S. 148–157. Print.
2. Kun'ch, Z. Y. Tendentsiyi vnormuvannya pravyl pozysynohoho chervuvannya u/v na pochatku XX stolittya (Trends in normalization of the rules in positional rotation of “y” and “v” in the early XX century). Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filolohichna. 2020. Vyp. 72. S. 76–86. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2020.72.10856>. Web. 5 Aug. 2020.
3. Kurylo, Olena. Uvahy do suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy (Attention to contemporary Ukrainian literary language). Kyiv: PP Solomii Pavlychko “Osnovy”, 2004. 303 p. Print.

4. Nakonechna, H., Mentyns'ka, I. Katehoriya mylozvuchnosti yak kul'turomovnyy konstrukt (Category of sonority as a cultural and linguistic construct). Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk. Vyp. 27. Tom 4, 2020. S. 20–25. Print.
5. Synyavs'kyy, O. Normy ukrayins'koyi literaturnoyi movy (Norms of the Ukrainian literary language). Kyiv: Vydavnychyy dim Dmytra Buraho, 2018. 368 s. (Reprint z vydannya 1931 r.). Print.
6. Sherekh, Yu. Narys suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy (The Syntax of Modern Literary Ukrainian). Myunkhen: Vyd-vo «Molode zhyttia». 1951. 402 s. (Naukove tovarystvo im. T. Shevchenka. Biblioteka ukrayinoznavstva. Ch. 3). Print.
7. Ukrayins'kyy pravopys (Ukrainian spelling). Kyiv: Ukrayins'ke derzhavne vydavnytstvo, 1946. 179 s. Print.
8. Ukrayins'kyy pravopys (Ukrainian spelling). 2-he vyd. vypr. y dop. Kyiv: Vydavnytstvo Akademiya nauk Ukrayins'koyi RSR, 1960. 189 s. Print.
9. Ukrayins'kyy pravopys (Ukrainian spelling). 3-tye vyd. vypr. y dop. Kyiv: Naukova dumka, 1990. 240 s. Print.
10. Ukrayins'kyy pravopys (Ukrainian spelling). 4-te vyd. vypr. y dop. Kyiv: Naukova dumka, 1993. 240 s. Print.
11. Ukrayins'kyy pravopys (Ukrainian spelling). Natsional'na akademiya nauk Ukrayiny, Instytut movoznavstva im. O. Potebni, Instytut ukrayins'koyi movy. Kyiv: Naukova dumka, 2019. 391 s. Print.

List of Sources

1. DEM: Dovidnyk z elementarnoyi matematyky. Heometriya, tryhonometriya, vektorna alhebra (Handbook of elementary mathematics. Geometry, trigonometry, vector algebra) / pid red. chlena-kor. AN URSR P. F. Fil'chanova. Kyiv: Naukova dumka, 1967. 439 s. Print.
2. TM: Kharkhun, M. L., Chalevs'kyy, D. Ye. Tekhnichne modelyuvannya (Technical modeling). Kyiv: Radyans'ka shkola, 1969. 287 s. Print.

THE QUESTION OF COMPLIANCE WITH THE STANDARDS OF POSITIONAL ALTERNATION OF Y/ B IN THE EDUCATIONAL LITERATURE OF THE SIXTIES OF THE 20TH CENTURY

Zoriana Kunch

Department of Ukrainian Language at Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Abstract

Background: Formal adheres to the norm of positive alteration of y/b does not always correspond to an individual emotional and aesthetic perception of sonority. As a result today modern language practice often demonstrates the need to require a valid “Ukrainian spelling” in the relevant issue. It is necessary to investigate whether enough attention is paid to the categorical formulation of the rules of euphony.

Purpose: The purpose of the study is to identify the degree of compliance with modern norms of positional alternation of y/b in the educational literature of the sixties of the 20th century.

Results: Based on the material of two textbooks of the sixties of the 20th century "Technical modeling" and "Handbook of elementary mathematics" we have explored the features of positional alternation of y/b as one of the most important means of achieving the euphony of the Ukrainian language. For this purpose, we have isolated 815 positions of alternation of y/b (euphonium). 69.6% of all processed cases are normative from the point of view of modern Ukrainian spelling and 30.4% of euphonemes do not correspond to the norms of the current spelling.

On the basis of the analysis of different types of erroneous models in their comparison with normative. In this case the main reasons for non-observance of formal rules of positional alternation of y/b with a projection to modern normativeness have been outlined. A large percentage of erroneous models

make one wonder whether the current norms of positional alternations of vowels and consonants are sufficiently balanced and well thought out.

Discussion: The rule that vowels do not match is indisputable, but it should be worded with the caveat "usually" as it is shown in the 1946 spelling rules. Features of articulation "в" and "у" (positional pronunciation of "у" as the infinitive) give grounds not to require speakers to use a vowel or consonant: the choice should be influenced not only by the sound environment, but also the melody of the phrase, intonation, preferences of the speaker.

We consider the analysis of scientific literature (articles, monographs) concerning observance of rules of positional alternation у/ в as a prospect for further research in this field.

Keywords: ukrainian language, euphony, normalization, means of euphony in ukrainian language, positional alternation of "у" and "в".

Vitae

Zoriana Kunch is a Candidate of Philology, Docent, Head of the Department of Ukrainian Language at Lviv Polytechnic National University. The areas of her research interests include terminology, lexicology, functional linguistics, comparative linguistics, stylistics of Ukrainian language, rhetoric.

Correspondence: zorjana.kunch@gmail.com

Надійшла до редакції 20 серпня 2020 року
Рекомендована до друку 15 вересня 2020 року